

MEDGYESSY FERENC VERBÁSZON

Újabb adalékok egy életműhöz

BORDÁS GYŐZŐ

Pusztán a véletlen műve, hogy születésének éppen a 100. évfordulóján szolgálhatunk újabb adalékokkal Medgyessy Ferenc szobrász itteni, vajdasági ténykedéséről, s számolhatunk be arról, hogy — a készülő Pechán-monográfia anyaga után kutatva — Pechán Béla festő verbászi műtermének zugaiban újabb Medgyessy-alkotásokat találtunk.

Kezdjük mindjárt a két legizgalmasabb felfedezéssel. A nyáron előkerült Medgyessy Ferenc Pechán József-síremlékének az egy méter magas gipszterve. E vázlat alapján véste ki Medgyessy Ferenc 1924 őszén a verbászi temetőben művészbarátjának síremlékét, s lett ez a síremlék az egyetlen Jugoszláviában felállított Medgyessy-szobor. Nem sokkal e gipszvázlat után egy olyan Medgyessy-alkotás is előkerült, amelyre már a Pechán család sem igen emlékezett, pontosabban a ma 75 éves Pechán Béla megfedkezett róla. Az apjáról készült 41x33 cm-es portréről van szó, pontosabban annak negatívjáról, amelyről — a fiatalabb Pechán halvány emlékezete szerint (Bécsben tanult, amikor Medgyessy Verbászon tartózkodott, s így mindössze néhányszor találkozott) — Medgyessy bronzöntvényt szándékozott készíteni, s azt a síremlék alapzatába vagy a szobor köoszlopába helyezni. Rejtély marad, miért nem készült öntvény ebből a negatívból, s hogy Medgyessy állt-e el szándékától, vagy a festő özvegye, Pechán Józsefné rendelkezett másként. Tény, hogy csak most, ez év novemberében, Kalmár Ferenc szobrász Antal Mihály öntő asszisztenciájával elkészítette ennek a Medgyessy alkotta Pechán-arcmásnak első gipsz- és bronzöntvényét.

E két új felfedezés teszi szükségessé, a születési évforduló pedig ürügy is, hogy akár csak egy vázlatos közlemény formájában is, részletesebben beszámoljunk Medgyessy verbászi ténykedéséről, valamint a két művész megismerkedésének majd barátságának eddig tisztázott részleteiről, mert úgy véljük, hogy mindezzel értékes adatokat szolgáltatathatunk a Medgyessy-életművet kutatók számára is. Annál inkább érezzük fontosnak ezt, mert például sem a Medgyessy-centenáriumra most megjelent

Medgyessy Ferenc arképe című kiadvány, sem a László Gyula-féle, egyébként kitűnő Medgyessy-monográfia nem tesz említést Medgyessynek a temetőben lévő síremléken kívül más verbászi alkotásáról. Pedig mint azt Béla Durancival folytatott kutatásaink során megállapítottuk, egy egész sor gipszszobor, rajz és levél tanúskodik arról, hogy a szobrászt komoly szálak fűzték e bácskai városhoz. Nyilván az sem köztudott, hogy Medgyessynek már 1913-ban tárlata volt Verbászon.

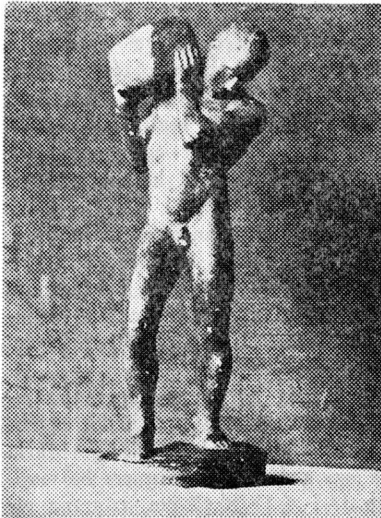
De menjünk sorjában. Pechán József festő (1875—1922) és Medgyessy Ferenc szobrász (1881—1958) megismerkedése 1908—1909-re tehető. Pechán József ekkor Pesten tartózkodott, a Budafoki úton műterme is volt, és innen Verbászra, feleségének és fiának írt leveleiben tesz említést arról, hogy esténként több ízben találkoztak a fiatal festők és szobrászok nagybátyjánál, Joeckel Antal híres műpártoló és műgyűjtőnél. E társaságban sűrűn megfordult Egrij József, Götz B. Ernő, Kádár Béla, a mi Baranyi Károlyunk és Medgyessy is. 1909-ben előbb Pechán, majd Medgyessy is tagja lett az akkor alakult Művészháznak, sőt Pechán József 1912-től a művészeti tanácsnak is tagja, amelynek elnöke nem más, mint Rippl-Rónai József, alelnöke pedig Szinyei Merse Pál volt. A Művészház igazgatója Rózsa Miklós 1913-ban kiadott *Kalauz a Művészház palotafelavató kiállítására* című kiadványában írja, hogy a Művészház feladatának tekinti a vidéki kiállítások rendezését is, és hogy „az egyesület 1911-ben és 1912-ben szakosztályokat alapított Szatmáron, Nagykárolyban és Máramarosszigeten; Újvidéken, Verbászon, Kulán, Palánkán, Zomborban, Cegléden és Ungváron pedig kiállítást rendezett”. Ez az adat azért fontos, mert a Művészház 1912—13-ban Pechán Józsefnek „a művészeti egyesület alapító tagjának, ki egyszersmind a Művészház művészeti tanácsában is helyet foglal” (idézet a Művészházi bizonyítványból 1913-ból), valóban rendezett gyűjteményes kiállítást az említett hét városban, sőt ugyanebben az évben, 1913-ban a Művészházban is megnyílt egy kiállítás, mely Pechán 101 olajfestményét mutatta be. Nos, az említett verbászi kiállításon Pechán József nemcsak a saját vásznait állította ki, hanem Medgyessy Ferenc mintegy 12—15 kisebb méretű, de, mint kiderült, kezdeti korszakának legkiválóbb szobrai is. Medgyessy ekkor még nem járt Verbászon, csupán munkái érkeztek a bácskai kisvárosba, de az itt kiállított gipszszobrok gazdára is találtak. Pechán Béla tulajdonában van két változatban is a 23x12,5x13 cm nagyságú *Kölyökszörny* című ismert műve 1908-ból. Az egyik zöldeskékre, a másik barnára van patinázva. Erről a korai szoborról írja találatlan László Gyula a következőket: „Itt szabadon bánhatott a testtel, hiszen nem kötötte valamiféle modell vagy természeti látvány. A szobor pohos kis korcsa gúnyosan vigyorog felénk. Két hüvelykujját otromba lapátfogai közé akasztja. Karmos mancsai pedig úgy övezik potrohát, mintha valami a markában tartaná a szobrot. Arcán az őskáján vigorgást látjuk, amint fintorogva kigúnyolja az elpuhult álszemérmes em-

Ülő lány-akt

Pihenő lány

Kővivő

Külyökszörny

Szerelmeskedő macskák

bereket. Leginkább a középkori székesegyházak szörnyeivel tart belső rokonságot, mint ahogy szinte trágár magatartása is a középkor sűrű világában talál párjára. A szobor szerkezete és formavilága rendkívül egyszerű. Tömbje nem billen ki egyik irányba sem: oszlop. Részleteit szinte ékítményszerűen faragta ki Medgyessy, felületét csak részletesen nagyolta el. Mindkét jellemvonás újra s újra felbukkan későbbi műveiben is.”

Ugyancsak e sok művészeti kincset „rejtő” Pechán-ház tulajdona a szerelmeskedő macskákat ábrázoló bizzar kompozíció is. Mérete: $16,5 \times 20 \times 13$ cm, a szignó pedig a talpazat vízszintes felületén a jellegzetes M-be vésett F. Rendhagyó szobor ez, s azoknak a műveknek a vonulatába tartozik, melyeken Medgyessy embereket és állatok élettani erejük teljességében ábrázol.

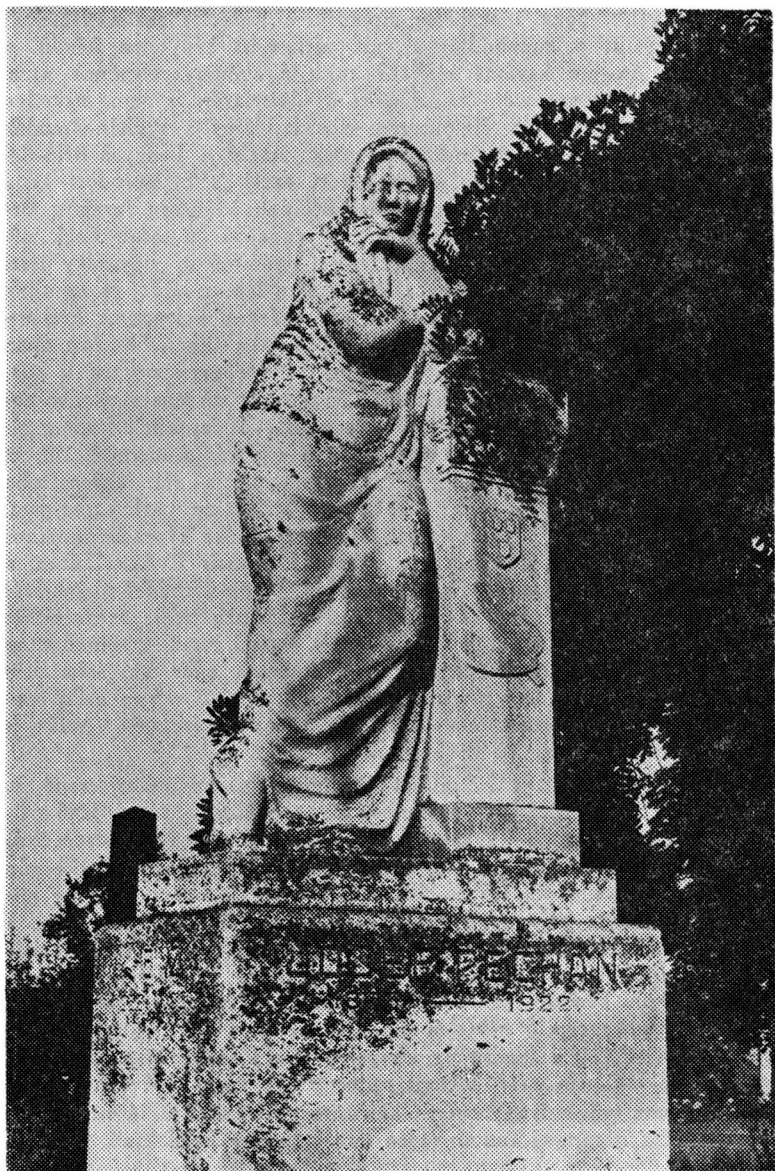
Eddigi kutatásaink során e kiállításnak még három szobrocskáját sikerült megtalálnunk. Mindhármát Seidl Róbert egykori kereskedő, egyébként műgyűjtő vásárolta meg, s ma Đorđe Đakonović és felesége Mária (özv. dr. Seidl Tiborné) tulajdona. Az egyik Medgyessy ismert Kővivő-jének nyilván legelső változata. Mérete $37,5 \times 17 \times 12$ cm, szignója viszont a kevésbé jellegzetes vezeték- és utónév iniciáléja, szabályosan kiírt MF. Ugyanitt található meg a Pihenő lány ugyancsak egyik első változata. Méretei: $44 \times 36 \times 20$ cm és egy $26 \times 16 \times 9$ cm nagyságú

Ülő lány-akt. Mindkettő szerkezete roppant egyszerű. A Pihenő lány című szobor végső változatát László Gyula a Kölyökszörnyel együtt az ifjú Medgyessy két remekművének tartja. „A Kölyökszörny tökéletesebb ellentétét el sem lehet képzelni... Érdemes lenne követni a Pihenő lány kialakulását. A legelső vázlaton (erről van jelen esetben szó — megj. B. Gy.) szinte barokkosan vonaglik az ülő, a második változatban e mozdulat szelíd sugárzássá higgad. Húsz év múltán nagy méretben faragja meg, s ekkor eltűnik a szoborból, ami még zökkentti benne a formát, de eltűnik bájos mosolya is, s helyette magába mélyedő kifejezést ölt arca és teste.” A lány formák, a teljes zártság és a tisztaság jellemzik ezeket a szobrokat és az, hogy nem aprólékosak, nem részletezőek, hanem a dolgok egészében fejezik ki szobrászi mondanivalójukat. S még valami, e figurák nem a levegőben lebegnek, hanem súllyal ülnek vagy állnak, itt a gerincnek tartása van. Igen, a gerincnek, mert ha valamire szinte betegesen ügyel már a fiatal szobrász is, akkor az a gerinc, s ezen keresztül a test tartása.

Az említett példák bizonyítják, hogy Medgyessy 1913-as verbászi kiállítására addigi munkáinak legjavát küldte, s nem kizárt, hogy egyszer e tárlat többi kiállítási tárgya is előkerül. Az sem kétséges, hogy a verbásziak épp ezen a kiállításon ismerték meg a szobrászt, s ezért természetes is, hogy amikor 1922-ben Pechán József mindössze 47 évesen hirtelen elhunyt, a megalakult emlékbizottság Medgyessyt kérte fel síremlékének elkészítésére. Medgyessy, mint azt levelei bizonyítják, díjmentesen vállalta a szobor kivitelezését, bár a terv, hogy Pechán halálának első évfordulóján le is leplezzék, nem valósulhatott meg. Így Szenteleky Kornél 1923. március 6-án nem a síremlék talpazata előtt, hanem a verbászi kaszinóban emlékezett meg Pechán Józsefről azzal a szöveggel, amely még ugyanabban az évben *Színek és szenvedések* címmel kis könyv alakban is megjelent. „A tiszta jövedelem a Pechán emlékmű alapé” — nyomtatták rá a fedőlapra is, s valóban, e könyv árából befolyt összegből és verbászi polgárok adományából vásárolták meg a síremlékhez szükséges követ, s fizették ki a kőfaragómestereket is, akikkel aztán meggyűlt a szobrász baja. Az történt ugyanis, hogy a minta kőbe másolásához nem szokott verbászi kőfaragók a megengedettnél nagyobb darabot ütöttek le a szobor arcából, és ezért Medgyessy kénytelen volt eredeti elképzelését, a gyászoló nőt ábrázoló figura fejtartását megváltoztatni. Így a síremlékterv — és itt hitelt kell adnunk Pechán Béla véleményének — tökéletesebb, sikerültebb, mint e kőbe vésett síremlék. S most nézzük meg közelebbről ezt az előkerült vázlatot. Méretei 100 × 50 × 37 cm. A gyászoló nő testhez tapadó lepelben van, karjait felsőtestén keresztbe téve, bal könyökével a kőoszlopra támaszkodva, magába mélyedten áll, és egy pontba néz, mereng a mulandóságon. Ezzel szemben a kész síremléken a gyászoló nő a magasabb fejtartás következtében a végtelenbe néz. A Medgyessy-szakér-

A tökéletes síremlékterv

A Pechán József-síremlék a verbászi temetőben

tők tudni vélik, hogy a szobrász síremlékein kedvelte ezt a végtelent is. Csakhogy itt a mulandóságon való merengést kénytelen feladni a végtelenért. Az arc kevésbé kifejező, mint általában szobrainak arca, valahogy nincs benne elég élet. De ez a kivitelezett szobor egyetlen hibája is. Maga a minta viszont azt sugallja, hogy a Pechán-síremlék Medgyessy azon műveinek sorába tartozik, amely a Lengyel Béla-síremlékkal kezdődött 1917-ben, folytatódott ezzel, s csúcsonyult ki a Lyka Károlynénak 1943-ban és Radnai Bélának 1950-ben faragott síremlékében. A hasonlóságok egész sorát ki tudnánk mutatni. Csak néhány példa: Lyka Károlyné síremlékénél a gyászoló nő ugyanígy teszi keresztbe a lábát, s teljesen azonos a mezítelen láb, a lábfej és az ujjak állása is. Mindkettőn igen nyugodt az arc, s feszes a lepel. A Pechán-műemléknél a gyászoló nő nőiessége még mintha nyersebb formában jelentkezne, persze ez nem is csoda, hiszen ez Medgyessynek az a korzaka, amikor túl van már az életerős, nagy tomporú nőalakok ábrázolásán, de még nem ért el a Fésülködő vagy a Női fej lehetfinomságához. Tipikus e szobor azért is, mert itt a test súlyát a merevre állított bal láb viseli, a bal kart pedig az oszlop támasztja alá, egyensúlyba hozva a kompozíciót. A merev bal láb és az oszlop párhuzamossága, valamint a kezek és a térdben hajlított jobb láb játéka képez harmonikus egységet. Mintha erre a szoborra is ráillene az, amit Farkas Zoltán, a Medgyessy-síremlékek szakértője egy későbbi Török-síremlék nőalakjáról mond: „... a fiatal lány csodálatos nyugalmában teljes megbékülést hirdet... Nincsen benne semmi kétségbeesés, semmi rémület, semmi jobblétre sóvárgás... Csak áll végtelen nyugalommal, mint aki soha nem térhet vissza és még nem távozott szerettei köréből.” Ilyen méla szomorkodás a kikerülhetetlen emberi sors felett, ez a verbászi síremlék és annak gipszmintája is.

Medgyessy verbászi tartózkodását megörököltette az akkori sajtó is. A szabadkai Vándorút 1924. november 15-i számában Arányi Jenő például riportban számol be a készülő síremlékről. Csak egy bekezdés írásából: „Az újverbászi régi temető kerítése mellett álványos deszkalibegőn dolgoznak egy kicsiny kis ember, fekete körszakálla, kopasz homloka között gyermekarcra naiv, hívó kék szeme csillog. A szava egyszerű, a mozdulata mesterkéletlen és ahogy a kő csattog az ütések alatt, a nehéz anyagból plasztikusan formálódik elő a »gyászoló Verbász«, az elgondolásba merülő bánatos német nő, aki az egyszerű oszlopra dőlten mész, az ecset és a koncepció névtelen hőse: az egyetlen és megértő fiú lett... Sürög-forog a kis ember, csupa gesztustalanság, csupa besűritett egyszerűség, aki nem akar semmit tudni arról, hogy művész és hogy amit alkot, az művészi, egy ember, aki sztereotip mosollyal lágyan mondja: — Tudja isten, — Tudom is én... Valahogy belefekszik a vésőbe...”

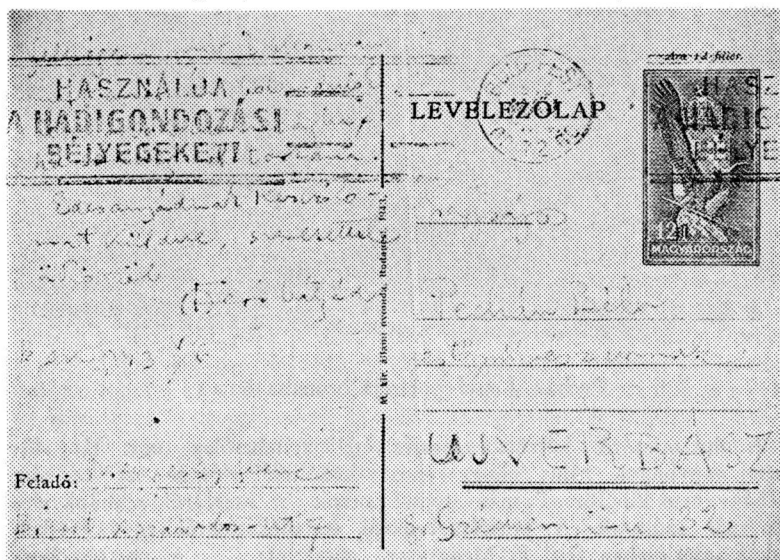

Pechán József portréja bronzba öntve

A gipszmintáról készült riportfelvétel feltehetőleg most lát először napvilágot. Mint ahogy most közöljük először ezt az alig néhány hete kiöntött Pechán József-portrét is, amelyről cikkünk elején már szóltunk. A portrészobrokról és plakettekről egy 1954-ben adott interjújában fejt ki Medgyessy, miszerint: „... a portrészobornak két szempontja van. Először is, hogy szobor legyen, másodsor,

Medgyessy Ferenc két Verbászon készült rajza

Egy Medgyessy levelezőlap Pechán Bélához

hogy hasonlítson. És éppen a sorrendben szokott vita támadni: kinek melyik az először és melyik a másodsor. En mindig azzal veszködtem minden portré szobromnál, hogy hasonlítson is, de szobor is legyen, azaz művészi alkotás." Úgy véljük, a Pechán József-portrén is mind a két szempont maradéktalanul érvényesül.

Hogy Medgyessy nem télenkedett verbászi tartózkodásakor, annak számos bizonyítéka van. Sok rajzot is készített, amelyek közül több ma is megtalálható a Pechán-műteremben. Ezek közül most kettőt mutatunk be. Az egyikben Medgyessy Ferenc saját kezű ajánlása „a kártyavető asszonynak emlékül rajzolta Medgyessy Ferenc -924 nov”. Hogy ki lehet a kártyavető asszony vagy a hegedülő lány, nem sikerült megállapítani, de nem is fontos. Tény, hogy mindezeket a Medgyessy-hagyatéka tartozó munkákat most már regisztráltuk, mint ahogyan tettük ezt a Pechán-műteremben megtalálható Nagy István, Egry József, Ziffer Sándor, Götz B. Ernő és Kádár Béla, tehát Pechán József baráti köréhez tartozó művészek itt meglehető munkáival is. Arra a kérdésre, hogyan került mindez a Pechán-műterembe, már rég megadtuk a választ.

Medgyessy verbászi vonatkozásairól még csak annyit, hogy a párizsi világdíjjal, majd Kossuth-díjjal kitüntetett, sokak szerint legjobb magyar szobrász, művének elkészítése után többé nem látogatott Verbászra, de haláláig fönntartotta a kapcsolatot a Pechán családdal, amiről több levelezőlap tanúskodik.

Fotó: **BOLDIZSÁR József, BORDÁS Attila és Boro VOJNOVIĆ**

MEGJEGYZÉS:

Számunk már megjelenés előtt állt, amikor még két Medgyessyvel foglalkozó könyvre bukkantunk. Az egyik László Gyula újabb Medgyessy-monográfiája (Medgyessy Ferenc, 1981), a másik pedig Sz. Kürti Katalin *Medgyessy Ferenc és Debrecen (1981)* című műve. László Gyula monográfiájában Sz. Kürti Katalin közli a szobrász munkáinak jegyzékét is, köztük azokat is, amelyeket Medgyessy Verbászson is kiállított. Az írásunkban Kövívőnek nevezett szobrot *Tehervivő férfiakt (Kőhordó)*, a Szerelmeskedő macskát *Párho macskák címen* katalogizálták. Medgyessy verbászi ténykedéséről a monográfia nem tesz említést. A Pechán József síremléket jegyzi a katalógus, de az 1923-ban megalkotott művek sorába helyezi, nyilván tévesen.

B. Gy.